De la luminarea poporului la educaţia permanentă

Drd. MIRCEA GHEORGHE POPA
Biblioteca Judeţeană „Gheorghe Şincai" Oradea

Epoca luminilor rămâne interesantă sub multe aspecte, inclusiv din punctul nostru de vedere şi trebuie să observăm că marile idei ale contemporaneităţii europene îşi au originea în iluminismul secolului al XVIII-lea. Iluminismul a făcut ca ideile să devină vectori ai schimbărilor sociale. „*Studiind naşterea ideilor, sau cel puţin metamorfozele acestora*, (sublinia Paul Hazard în cartea sa ***Criza conştiinţei europene***) *urmărindu-le de-a lungul itinerariului lor, cu începuturile modeste în felul în care se afirmă şi se consolidează progresiv, în victoriile lor succesive şi în triumful lor final, ajungem la convingerea profundă că forţele intelectuale şi morale şi nu cele materiale sunt acelea care dirijează şi comandă viaţa*."[127]

Au apărut atunci câteva utilizări predilecte ale unor concepte cum sunt *raţiune*, *natură*, *progres*, *libertate*, *fericire*, *emancipare* … *binele omului*, … *binele de obşte*, … *luminarea poporului*. Iar şcoala, literatura, arta, cultura în general, devin instrumentele, dar şi domeniile în care aceste concepte vor opera pentru a influenţa apoi hotărâtor evoluţia socială în întregul său.

Dincolo de tot ce a însemnat iluminismul pentru popoarele Europei, românii au fost în permanenţă conectaţi la mişcările marilor curente de idei. Iar românii ardeleni încă şi mai mult.

Obligată prin date social - politice impuse, „inteligheţia" românească şi-a înţeles şi asumat apostolatul, chiar şi atunci când a dispus de mijloace materiale derizorii.

Revoluţia franceză, războaiele napoleoniene apoi, au răscolit o ordine anchilozată, pe care nici o Sfântă Alianţă n-a mai putut-o păstra. Popoare mari cu contribuţii semnificative la cultura europeană (italienii, germanii) au purces la făurirea statelor lor naţionale – ca şi românii, de altfel – în timp ce altele, mai mici numeric (finlandezii, danezii), ameninţate cu disoluţia, au înţeles că „*educaţia şi cultura constituie puterea într-o naţiune mică*." Pentru actualitatea lor şi în spiritul lucrării de faţă, reproducem cuvintele cu care se adresa filosoful J. V.

[127] Apud. Mircea Popa, ***Binele de obşte şi mitul bunului împărat***, în ***Aspecte şi interferenţe iluministe***, Editura de Vest, Timişoara, 1997, p. 147.

BDD-A19296 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 16:09:34 UTC)

Snelman, în secolul al XIX-lea, scriitorilor finlandezi: „*Datoria voastră este aceea de a desţeleni mintea poporului, voinţa şi energiile sale adormite, să-i treziţi conştiinţa naţională. Învăţaţi poporul cum să-şi facă o ţară mai bună. Suomi este marea noastră familie. Ţineţi minte că toţi finlandezii, până şi cel mai umil cărbunar, cioban, văduvă sau măturătoare, sunt fraţii şi surorile voastre mai mici. Aveţi datoria de a-i educa şi de a-i introduce în familia popoarelor de veche cultură, deschizându-le ochii pentru a înţelege ce se petrece în jurul lor*."[128]

Românii au ştiut toate acestea, dar ei au avut alte priorităţi. Priorităţile românilor au avut în vedere cucerirea dreptului la libera afirmare în propria limbă, lupta pentru învăţământul în limba maternă, posibilitatea de a-şi dezvolta nestingheriţi, în ţara lor, cultura proprie.

Aşa au apărut, în vara anului 1848, cele dintâi iniţiative ale intelectualilor români din Oradea – spre exemplu – ca mărturii notabile despre istoricul presei româneşti din Bihor, când ideile revoluţiei se cereau a fi ştiute în straturi cât mai largi ale populaţiei. Astfel, s-au ivit şi în Oradea preocupări de stabilire a unui contact cât mai strâns şi permanent cu populaţia, pentru a întări solidaritatea naţională într-un moment decisiv al istoriei noastre moderne. Dintr-un material semnat cu pseudonimul Lazaroni – cel mai probabil preotul Ioan Munteanu – aflăm că în Oradea sunt „*foarte mari mişcări şi mai cu seamă în două privinţi, cea de întâie în privinţa literaturii române*."[129]

Autorul are o atitudine ironică faţă de autorităţile diecezane. „*Mulţumită lui Dumnezeu că au priceput şi aicea bărbaţii carii duceau cârma diecezului, că în adevăr ar fi bine, de s-ar prinde şi ei de oarece lucru folositoriu naţiunei române, şi aşa acuma au proiectat unii şi s-au convorbit că vor eda un organ român*."[130]

Optimist, semnatarul făcea apel la eventualii cititori: „*Fie dară cu aşteptare onoratul public român pentru că cred că în scurt timp vom să vedem programa noului organ român de la redactor, s-au însoţirea care-l va (e)da*."[131]

Proiectul nu a fost realizat din motive pe care le putem bănui: absenţa în zonă a unei tipografii româneşti, lipsa de experienţă, dar şi reţinerea autorităţilor în privinţa unor publicaţii româneşti. Intenţiile nu au fost abandonate. Episcopul

---

[128] Nicolae Săcăliş, ***Politica culturală şi politica educaţională – la noi şi în lume***, Ed. Asociaţiei Universităţilor Populare din România, Universitatea Ioan I. Dalles, Bucureşti, 1997, p. 53.

[129] ***Gazeta de Transilvania***, 1848, nr. 69, p. 286 – 287 / Apud Viorel Faur, ***Contribuţii la istoricul presei româneşti din Crişana***, în ***Crisia***, 1986, p. 313 -317.

[130] ***Idem***.

[131] ***Ibidem***.

BDD-A19296 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 16:09:34 UTC)

Vasile Erdélyi făcea cunoscută printr-o circulară – la 17 decembrie 1849 – dorința înființării unui „*organ sau Foae Națională românească şi bisericească*," care ar fi urmat să fie citită, în fiecare duminică, „*poporului*." Între „*cele mai de frunte griji ale noastre şi aceia o am numărat ca de o parte naţionalitatea românească să se întemeieze şi cu dânsa literatura română şi să se înainteze şi, de altă parte, ca poporul român să aibă un organ prin care să poată veni în cunoştinţa rânduielilor împărăteşti şi bunătăţilor poporului român şi naţiunei date împreună cu folositoare învăţătură pentru tot creştinul român*."[132]

Este această intervenție a ierarhului orădean încă o dovadă că spațiul nostru a fost conectat la mișcările largi de idei de „*luminare a poporului*," idei vehiculate în spațiul european al timpului pe arii foarte largi. Totodată, trebuie să acceptăm că Grundtvig – poetul şi pedagogul danez, recunoscut şi celebrat ca dascăl al poporului său – a fost un exponent al ideilor care pluteau, persistau, în atmosfera intelectuală a timpului, din fiordurile nordului scandinav până pe culmile Carpaților.

Revenind la această preocupare a episcopului Vasile Erdélyi, avem încredințarea unei aprobări de principiu pentru scoaterea periodicului, după cum urmează – „*în privinţa aceasta, paşi(i) de noi făcuţi n-a(u) fost zadarnici, am primit scrisorile de la Primatele ţări(i), prin care este apromitată toată părtinirea, numai să pociu denumi un Redactor acestor foi destul de calificat şi ca preoţii şi bisericile să prenumere pre aceste foi*." Circulara făcea apel la „*părtinirea acestei întreprinderi*" din partea românilor din diecezele Muncaciului şi Făgărașului. Totodată, se încerca recrutarea unui redactor „*destul de calificat*" pentru o asemenea activitate. Același document stabilea prețul unui abonament anual, care ar fi urmat să fie plătit „*mai puţin (de) jumătate (din) preţul prenumeraţiei*" de preot, iar cealaltă parte să fie obținută de la poporeni, ori „*din casa bisericii*." Iar ca acțiunea să reușească, preoții urmau să cuvânteze în biserică, „dezvăluind poporului folosul mare sufletesc şi trupesc care va urma din citirea sau auzirea acelora ce se vor cuprinde în numitul organ."[133]

În ce privește comparația cu popoarele nordice, unde, după anumite perioade istorice de restriște – uneori lungi – noțiunea de modern şi de civilizație a fost înțeleasă în profunzimea şi în esența ei, devenind o parte vie şi activă a modului de viață, la românii ardeleni, problema era nu cum să-şi organizeze ei mai bine sistemul de învățământ, ci să le fie îngăduit să-şi organizeze, măcar secvențial, învățământul.

---

[132] Arhivele Statului Oradea, fond ***Parohia greco-catolică Tăşad***, dos. 1, f. 92.

[133] ***Idem***.

BDD-A19296 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 16:09:34 UTC)

Un proverb spune că un finlandez construieşte o casă şi o saună lângă ea; doi finlandezi pun bazele unei biblioteci de împrumut; trei finlandezi redactează o gazetă; patru finlandezi întemeiază o ţară. Frumoasă şi mobilizatoare această superbie. În context, trebuie însă să ne gândim la Badea Cârţan, ciobanul cu cărţi, care, după propriile-i cuvinte, „cerşea lumină" la Bucureşti ca s-o împartă în satele făgărăşene. Trebuia să ne gândim la perseverenta lucrare, modestă, dar continuă, a bibliotecilor mobile, preţioasele lăzi cu cărţi, veritabile biblio-care, precursoare ale bibliobuzelor de astăzi din vestul Europei. Aceste lăzi cu cărţi, alese după criterii prestabilite (care, ele însele, pot presupune ample comentarii) circulau din sat în sat, într-o mişcare mai degrabă tainică, organizată şi făptuită de ASTRA. Ne putem gândi, totodată, la stăruitoarea grijă a beiuşenilor să-şi înfiinţeze Casina Română.

După Marea Unire, asistăm la eforturile exemplare care au avut ca scop imediat îmbogăţirea şi lărgirea orizontului spiritual al tuturor păturilor sociale, în fapt, educaţia permanentă, conceptul care în secolul anterior mobilizase generaţiile de intelectuali români: **luminarea poporului.**

Atunci s-au dezvoltat şi au înflorit concepte şi instituţii susţinute de întreaga noastră elită intelectuală: universităţile populare înfiinţate de Iorga, educaţia poporului, iniţiată de Spiru Haret şi ilustrată prin eforturile unor oameni de dimensiunea lui Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Ion Simionescu, Gheorghe Brătianu, Mihail Ralea, Constantin Rădulescu Motru.

A intervenit deturnarea comunistă, care a încercat să schimbe societatea românească prin intermediul unei inchiziţii ideologice, făcând să dispară pedagogia socială. Ea a fost înlocuită cu propaganda politică, cu acţiunile cultice, ritualuri care nu au nici o legătură cu acea educaţie pe care marii oameni de cultură au gândit-o ca un proces de reconstrucţie socială.

Este cert, din perspectiva experienţei istorice imediate, că diferenţele dintre societatea noastră – aflată într-o perpetuă şi păguboasă tranziţie – şi cele din Vestul Europei îşi au originea în această experienţă socială şi politică nefastă care s-a numit comunismul sovietic, aclimatizat la noi, în România, cu influenţe extrem-orientale.

În antiteză, putem spune că dinamica şi progresul societăţilor occidentale se datorează, în principal, acestui capital pedagogic: faptului că liderii occidentali au înţeles legătura care există între politică şi pedagogia socială şi naţională, între progres şi educaţia permanentă.

Considerăm că întreaga reconstrucţie socială de aici trebuie să pornească, de la educaţia permanentă.

BDD-A19296 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 16:09:34 UTC)

From People Enlighten to Permanent Education

Abstract

The Enlightenment made important changes in European nations spiritual evolution. It created some special senses to some words, such as: human nature, progress, freedom, happiness, evolution etc.

Romanians were always in close connection with the cultural movements that took part in Europe. In this way, during the revolution of 1848 /49, Romanian political leaders tried to establish a better communication with the people; we have to mention – according to this idea – their attempts to create a newspaper, in order to facilitate information spreading.

The most important aspect, or idea, that became wide known and accepted in those times, was that the only chance to make headway was to give the people the possibility to learn, to be educated. And all the leaders worked in this way.

BDD-A19296 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 16:09:34 UTC)